

ДИСПОЗИТИВНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Вікторія Юріївна КОЛЕСНИК,

*Харківський національний
університет внутрішніх справ*

Науковий керівник: д. ю. н., доцент

Джафарова М.В.

Адміністративному судочинству України притаманна чітко визначена процесуальна процедура, сувора регламентація порядку розгляду адміністративних справ, яка забезпечує захист прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від початку відкриття провадження у справі до вирішення спору по суті. Водночас, розгляд та вирішення публічно-правових спорів є неможливим без суворого дотримання основних принципів адміністративного судочинства, визначених ч. 3 ст. 2 КАС України, які пронизують всю процесуальну діяльність учасників судового процесу.

Потрібно визнати, що більшість принципів відправлення судочинства, визначених у ст. 129 Конституції України, продубльовано в нормах адміністративно-процесуального законодавства, що дозволяє вести мову про їх функціональне призначення, а саме: нормативне, імперативне, регулятивне, загальнообов'язкове тощо. Такі стержневі начала виступають основою для законодавчої практики, підготовки, розробки і прийняття відповідних їм за змістом адміністративно-процесуальних норм, як наслідок, закріплюють єдино правильний і дозволений (допустимий) варіант поведінки суб'єктів адміністративно-процесуальних правовідносин. При цьому, при дослідженні принципів адміністративного судочинства простежується їх нерозривний зв'язок із законом, який має подвійний характер. По-перше, кожен принцип є закріпленим на законодавчому рівні (на рівні Конституції України, Закону України «Про судоустрій та статус

суддів», КАС України); по-друге, принципи у процесуальному праві забезпечують як логічну єдність усіх елементів відповідної галузі, так і стабільність процесуального права в цілому [1, с. 169]. Отже, до категорії принципів адміністративного судочинства можуть бути зараховані лише такі основоположні правила, які визначають спрямованість, форму і зміст стадій адміністративного судового процесу; мають нормативне закріплення (текстуально відтворені у правових нормах); забезпечують дотримання прав і законних інтересів учасників судового процесу; у разі їх порушення тягнуть скасування прийнятих у справі судових рішень та/або застосування до порушників заходів процесуального примусу.

Функціональне призначення та зміст принципів адміністративного судочинства обумовлені тим, що вони існують і діють не ізольовано, а в певній взаємозалежності. Іншими словами, знаходяться у відносинах і взаємозв'язках між собою, утворюючи певну цілісність або єдність. У цьому аспекті слід підтримати М. В. Максютіна, який підкреслює, що принципи судового процесу не з'являються, не зникають і не міняють свого змісту в залежності від суб'єктивного погляду та бажання окремих учасників справи. Співвідношення та зв'язок принципів між собою завжди об'єктивно обумовлені. Таким чином, система принципів судового процесу – це комплекс згрупованих положень, які характеризуються єдністю цілей та завдань сукупності самостійних за своїм змістом, але взаємопов'язаних та об'єктивно обумовлених засад, утворюючих саме в цій сукупності таку якісну єдність, без якої відповідний вид судочинства втрачає свій сенс. Саме цим і визначається практичне значення процесуальних принципів для успішного вирішення завдань того або іншого виду судочинства [2, с. 57].

Перш ніж охарактеризувати зміст та сутність принципу диспозитивності, а також з'ясувати його місце в системі принципів адміністративного судочинства України, наведемо окремі точки зору вчених-процесуалістів, які безпосередньо займалися цією проблематикою.

У загальносуспільному розумінні термін «диспозитивність» походить від латинського слова «dispositivus», який означає «маю у своєму розпорядженні» та від іншого іншомовного слова – «dispono», якому відповідає зміст поняття «розпоряджаюсь» [3, с. 59]. Зазвичай розглядається як можливість суб'єкта самостійно впорядковувати суспільні відносини, діяти на власний розсуд шляхом здійснення наданого права чи утримання від його реалізації.

В юридичному значенні поняття «диспозитивність» визначається як один із основних принципів цивільного та кримінального процесу, за яким сторони мають можливість розпоряджатися процесуальними засобами захисту своїх прав та інтересів. Суд активно сприяє їм у реалізації цих прав і здійснює контроль за законністю їхніх розпорядчих дій, долаючи труднощі, пов'язані з юридичною необізнаністю сторін, і перешкоджаючи зловживанням учасників справи [4, с. 80]. Отже, це означає можливість суб'єктів права самостійно упорядкувати свої відносини, діяти на власний розсуд, зокрема вступати у правовідносини чи ні, визнавати їх зміст, здійснювати свої права або утримуватися від них; із декількох запропонованих законом або договором варіантів поведінки обирати оптимальний з них, спираючись на власні інтереси.

Розмірковуючи про сутність та зміст засади диспозитивності, окремі дослідники підкреслюють, що цей принцип відтворює наступні положення: 1) хто хоче здійснити своє право, повинен про це сам потурбуватися; 2) особа, якій належить право, може від нього відмовитись; 3) нікого не можна примушувати пред'явити позовну заяву проти своєї волі; 4) адміністративний суд не повинен виходити за межі вимог сторін, за винятками, встановленими законом [5, с. 225]. Зазначене переконує в тому, що сторонам надається певний адміністративно-процесуальний статус та право самостійно розпоряджатися наданими законодавцем процесуальними правами, зокрема надавати суду свої докази чи утриматися від їх надання; давати пояснення чи відмовитись від їх подання; заявляти клопотання чи ні і т.д. Принцип диспозитивності отримав своє норматив-

не закріплення у ч. 3 ст. 9 КАС України в такому вигляді: «кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми вимогами на свій розсуд, крім випадків встановлених, цим Кодексом. Таким правом користуються й особи, в інтересах яких подано позовну заяву, за винятком тих, які не мають адміністративної процесуальної дієздатності» [6]. Зрозуміло, що окремим положенням лише в одній статті кодифікаційного акта цей принцип не обмежується, оскільки він відтворений і в інших нормах КАС України.

Н. В. Александрова та Р. О. Куйбіда вказують, що диспозитивність в адміністративному судочинстві дещо обмежена і підконтрольна судові. Високий рівень втручання суду обумовлений публічним характером спорів, підсудних адміністративним судам, який полягає у тому, що результати їх вирішення можуть мати значення не лише для сторін, а для широкого кола осіб [7, с. 159]. Невипадково законодавець в одному пункті – п. 4 ч. 3 ст. 2 КАС України закріпив поряд із принципами диспозитивності та змагальності також принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи. У ч. 4 ст. 9 КАС України вказано, що суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин справи, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

Проведене дослідження диспозитивності як принципу адміністративного судочинства України, дозволило з'ясувати змістовну наповненість цієї засади в адміністративному судовому процесі, зокрема: 1) зазначений принцип належить до однієї із провідних процесуально-правових категорій юридичної науки та посідає визначне місце в її понятійному апараті; 2) забезпечує єдність, спрямованість та узгодженість норм КАС України, спрямованих на вирішення завдань адміністративного судочинства; 3) у поєднанні з принципами змагальності й офіційного з'ясування всіх обставин у справі забезпечує всі правові можливості для повного та всебічного використання процесуальних повноважень відповідно до інтересів особи, яка звернулася до суду за захистом порушених прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин; 4) характеризується всіма властивостями, які притаманні іншим основним принципам адміністра-

тивного судочинства, а саме: демократичністю; цільовою спрямованістю на вирішення публічно-правового спору і надання адміністративному судочинству якості справедливого правосуддя в адміністративних справах; нормативністю; формальною визначеністю; системністю; текстуальним закріпленням у нормах КАС України; 5) виконує регулятивну функцію, дозволяючи юридично заінтересованим особам звертатися до адміністративного суду й активно відстоювати свої права, свободи та інтереси відповідно до набутого ними процесуального статусу.

Список використаних джерел:

1. Баранчик П. О. Принципи адміністративного судочинства: теоретичний підхід до питання визначення та класифікації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 2(1). С. 165-174.
2. Максютин М. В. Теория юрисдикционного процесса: учебно-методическое пособие. Москва: Московский психолого-социальный ин-т, 2004. 200 с.
3. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України. Відп. ред. В. С. Сіренко, С. Р. Станік. Київ: Вид-во «Оріони», 1998. 502 с.
4. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.
5. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посібник. За заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. Київ: Старий світ, 2006. 435 с.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2747-15>
7. Основи адміністративного судочинства в Україні: навч. посібник / за заг. ред. Н.В. Александрової, Р.О. Куйбіди. Київ: Конус-Ю, 2006. 256 с.